

УДК 332.12

Людмила Січко,*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Міжрегіональної Академії управління персоналом*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ ФОНДОВОЇ БІРЖІ В УКРАЇНІ

У статті розглядаються види організаційно-правових форм, в яких може утворюватися фондова біржа згідно із законодавством України. Визначено особливості організаційно-правової форми фондової біржі. Виявлено специфіку засновницького складу фондової біржі. З'ясовано момент виникнення господарської правосуб'єктності фондової біржі в Україні.

Ключові слова: фондова біржа, організаційно-правова форма, господарський статус, засновники, правосуб'єктність.

Постановка проблеми. Складність структури господарсько-правового статусу фондової біржі обумовлює наявність декількох елементів, одним з яких виступає організаційно-правова форма. Цей елемент визначає регламентований законодавством порядок утворення фондової біржі, особливості її організації, які, у свою чергу, впливають на зміст та обсяг її господарської правосуб'єктності. Таким чином, організаційно-правова форма як елемент господарсько-правового статусу фондової біржі є первинним та визначальним стосовно інших структурних елементів. Крім того, цей елемент визначає момент виникнення господарської правосуб'єктності фондової біржі.

Актуальність теми дослідження підтверджується недостатністю наукових робіт, що присвячені визначенню особливостей організаційно-правової форми фондової біржі в Україні, що у поєднанні з необхідністю комплексного наукового аналізу даного питання обумовлює важливість та своєчасність даної статті.

Стан дослідження. Окремі аспекти діяльності фондової біржі в Україні були предметом наукових досліджень таких авторів, як О.А. Беляєва, О.М. Вінник, Л.П. Герасимова, І.Л. Жук, Ю.А. Зубко, В.Ф. Колесніченко, О.М. Колодізев, О.М. Мозговий, О.М. Неживець, І.І. Світлак, В.С. Щербина та інші. Однак на сьогодні відсутні комплексні дослідження, присвячені визначенню особливостей організаційно-правової форми фондової біржі в Україні, що ще раз підкреслює важливість та актуальність запропонованої теми.

Метою статті є визначення особливостей організаційно-правової форми фондової біржі в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: розглянути види організаційно-правових форм, в яких може утворюватися фондова біржа згідно із законодавством України; визначити особливості організаційно-правової форми фондової біржі; виявити специфіку засновницького складу фондової біржі; з'ясувати момент виникнення господарської правосуб'єктності фондової біржі в Україні.

Виклад основного матеріалу. У міжнародній практиці існують різні організаційно-правові форми бірж. Серед них автори виділяють:

- неприбуткову корпорацію (Нью-Йоркська біржа);
- неприбуткову членську організацію (Токійська біржа);
- товариство з обмеженою відповідальністю (Лондонська і Сіднейська біржі);
- напівдержавну організацію (Франкфуртська біржа) [1, с. 285].

Для українського законодавства характерною є альтернативна або змішана форма організації фондової біржі. Так, відповідно до ст. 21 Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» фондова біржа утворюється та діє в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю та провадить свою діяльність відповідно до Цивільного кодексу України, законів, що регулюють питання утворення, діяльності та припинення юридичних осіб, з особливостями, визначеними Законом [2]. Таким чином, законодавством передбачено дві можливі організаційно-правові форми фондової біржі – акціонерне товариство або товариство з обмеженою

відповідальністю. Особливості цих організаційно-правових форм визначаються Цивільним Кодексом України [3], Законом України «Про господарські товариства» [4] та Законом України «Про акціонерні товариства» [5].

Так, відповідно до ст. 24 Закону «Про господарські товариства» акціонерним визнається товариство, яке має статутний (складений) капітал, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства. Акціонери відповідають за зобов'язаннями товариства тільки в межах належних їм акцій [4]. Законом України «Про акціонерні товариства» також визначаються два типи акціонерних товариств – приватне та публічне. Кількісний склад акціонерів приватного акціонерного товариства не може перевищувати 100 акціонерів. Публічне акціонерне товариство може здійснювати публічне та приватне розміщення акцій. Приватне акціонерне товариство може здійснювати тільки приватне розміщення акцій [5].

Законом «Про цінні папери та фондовий ринок» не уточнюється, в якому із цих типів акціонерного товариства може утворюватися фондова біржа. Тому можна зробити висновок, що тип акціонерного товариства визначається на розсуд засновників фондової біржі. Водночас слід враховувати, що діяльність фондової біржі повинна бути відкритою та гласною. Національна комісія із цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) визначає обсяг та зміст інформації, що має оприлюднюватися фондовою біржею.

Іншою формою, в якій може утворюватися фондова біржа, є товариство з обмеженою відповідальністю. Товариством з обмеженою відповідальністю відповідно до ст. 50 Закону України «Про господарські товариства» визнається товариство, що має статутний капітал, розділений на частки, розмір яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність у межах їхніх вкладів [4]. Таким чином, суттєвої різниці між двома організаційно-правовими формами, в яких може створюватися фондова біржа в Україні, немає. Зокрема, в обох випадках статутний капітал обов'язково поділяється на частки (або акції) і учасники несуть відповідальність у межах своїх вкладень (часток або акцій). Водночас, відповідно до інформації НКЦПФР із реєстрів учасників фондового ринку [6], на початок 2016 р. зареєстровано десять бірж – Усі в організаційно-правовій формі акціонерного товариства. Із них п'ять належать до типу публічного акціонерного товариства і п'ять – приватного.

Обидві організаційно-правові форми, в яких може створюватися фондова біржа, на-

лежать до видів господарських товариств. Відповідно до Закону «Про господарські товариства» такими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку [4]. Отже, із цього можна зробити висновок, що фондова біржа – прибуткова організація. Однак законодавством встановлено обмеження щодо використання прибутку, що є однією з особливостей господарсько-правового статусу фондової біржі в Україні. Зокрема, зазначається, що прибуток фондової біржі спрямовується на її розвиток та не підлягає розподілу між її засновниками (учасниками) [2]. Водночас законодавством чітко не визначено, які фонди формуються з прибутку фондової біржі і в якому порядку вони витрачаються. Внаслідок цього питання щодо спрямованості прибутку залишається не до кінця врегульованим.

Іншою особливістю утворення фондової біржі є склад засновників. Так, відповідно до Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» фондова біржа утворюється не менше ніж двадцятьма засновниками – торговцями цінними паперами, які мають ліцензію на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку. Частка одного торговця цінними паперами не може бути більшою ніж 5 відсотків статутного капіталу фондової біржі. При цьому членство у фондовій біржі припиняється у разі анулювання ліцензії на право провадження професійної діяльності на фондовому ринку, виданої торговцю цінними паперами [2]. Таким чином, до засновників фондової біржі ставляться три основні вимоги: по-перше, кількість засновників повинна бути не меншою за 20; по-друге, засновники повинні мати статус торговців цінними паперами та мати відповідну ліцензію; по-третє, частка одного торговця не має перевищувати 5% статутного капіталу (враховуючи те, що статутний капітал фондової біржі має бути не менше 15 млн грн, а у разі провадження клірингової діяльності – 25 млн грн, то частка кожного учасника складає не більше 150 тис. грн або 1 250 тис. грн відповідно).

У межах дослідження організаційно-правової форми як елементу господарсько-правового статусу фондової біржі необхідно вирішити питання щодо моменту виникнення господарської правосуб'єктності фондової біржі.

Так, відповідно до Положення «Про затвердження Положення про функціонування фондових бірж» фондова біржа набуває статусу юридичної особи в порядку, визначеному законодавством України, та здійснює діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку

на підставі ліцензії, що видається НКЦПФР у встановленому порядку [7]. У свою чергу статус юридичної особи набувається з моменту державної реєстрації, яка здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [8]. Водночас, оскільки діяльність на фондовій біржі потребує ліцензування, то фондова біржа має право провадити діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку з моменту отримання ліцензії НКЦПФР. Крім того, фондова біржа зобов'язана до подання правил фондової біржі на реєстрацію в НКЦПФР укласти договір про кліринг та розрахунки за правочинами щодо цінних паперів з особою, яка провадить клірингову діяльність. До моменту укладення зазначеного договору фондова біржа не має права провадити діяльність з організації торгівлі цінними паперами на фондовому ринку [2]. Таким чином, моментом набуття фондовою біржею статусу юридичної особи є момент її державної реєстрації. З набуттям статусу юридичної особи, фондова біржа може здійснювати загальні функції суб'єкта господарювання, зокрема: підбирати персонал, укладати господарські договори щодо придбання, оренди майна, відкривати банківські рахунки, звертатися до ліцензійного органу для отримання ліцензії тощо. Не можуть здійснюватися лише функції щодо безпосередньої організації біржової торгівлі, право на здійснення яких у фондовій біржі виникає лише після виконання двох умов: 1) отримання ліцензії; 2) укладення договорів із кліринговою організацією. Причому друга умова необхідна лише для тих фондових бірж, які не здійснюють клірингової діяльності самостійно. Тоді моментом виникнення повної господарської правосуб'єктності у фондовій біржі буде саме момент укладення договору з кліринговою організацією.

Висновки

Отже, особливості організаційно-засновницького елемента господарсько-правового статусу фондової біржі є такими:

– може створюватись у двох організаційно-правових формах: акціонерне товариство

В статье рассматриваются виды организационно-правовых форм, в которых может образовываться фондовая биржа согласно законодательству Украины. Определены особенности организационно-правовой формы фондовой биржи. Выявлена специфика учредительного состава фондовой биржи. Выяснен момент возникновения хозяйственной правосубъектности фондовой биржи в Украине.

Ключевые слова: фондовая биржа, организационно-правовая форма, хозяйственный статус, учредители, правосубъектность.

In the article the kinds of legal forms, which can be formed according to stock exchange legislation of Ukraine. The features of the legal form of a stock exchange. The specific constituent part of the stock exchange. Revealed the time of economic legal stock exchange in Ukraine.

Key words: stock exchange, legal form, economic status, founders personality.

(відкрите або закрите, приватне або публічне) та товариство з обмеженою відповідальністю;

– кількість засновників не може бути меншою двадцяти. Засновниками можуть бути лише особи (фізичні або юридичні), які мають ліцензію торговця цінними паперами;

– статутний фонд повинен бути не меншим 15 млн. грн., а для фондової біржі, що одночасно здійснює клірингову діяльність, – 25 млн. грн. Частка кожного учасника не повинна перевищувати п'яти відсотків статутного капіталу;

– для набуття статусу юридичної особи необхідна державна реєстрація; для набуття статусу фондової біржі необхідне отримання ліцензії та укладення договору з кліринговою організацією.

Список використаних джерел

1. Жук Л.А. Господарське право : [навчальний посібник] / Л.А. Жук, І.Л. Жук, О.М. Неживець. – К. : Кондор, 2003. – 400 с.

2. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 31. – Ст. 268.

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

4. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

5. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50–51. – Ст. 384.

6. Біржі: реєстр учасників фондового ринку : інформація НКЦПФР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nssmc.gov.ua/fund/registers/exchange>.

7. Про затвердження Положення про функціонування фондових бірж : Рішення Національної комісії із цінних паперів та фондового ринку від 22 листопада 2012 р. № 1688 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 100. – Ст. 417.

8. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31–32. – Ст. 263.